

III. Література кінця XVIII — початку XX ст.

Тема 11. Марко Вовчок (1833 — 1907)

Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська) - українська письменниця, твори якої мали антикріпосницьке спрямування. Її вважають основоположницею дитячої української прози. Марко Вовчок зміцнила основи української соціально-побутової прози. Вагоме місце у творчості посідають дві книги «Народних оповідань» (віддруковані за сприянням П. Куліша), соціальна повість «Інститутка», твори для дітей.

Особливості творчості:

збагатила українську літературу жанрами соціально-проблемного оповідання, баладного оповідання, соціальної повісті («Інститутка»), психологічного оповідання й повісті, соціальної казки художнього нарису;

- письменниця описувала історичне минуле України, зверталася до фольклорних традицій;
- форма розповіді: у творах немає спеціального оповідача; є мистецький (коли читач дізнається про все з уст народу);
- характерні висока ідейність і художність творів.

Тематика творчості:

- життя дітей;
- побут дорослих;
- кохання;
- боротьба проти кріпацтва;
- трагізм життя селянства за часів кріпаччини;
- паразитичне життя дворянства, ченців, міщанства.

«Максим Гримач»

Історія написання

Входить до збірки «Народні оповідання», яка написана в 1856 - 1857 роках, а опублікована окремою збіркою в грудні 1857 року (на титульній Сторінці стоїть 1858 р.) в Петербурзі.

Редактор і видавець - П.О.Куліш.

Жанр

На думку літературознавців, «Максим Гримач» - не просто оповідання, а оповідання-балада. Адже в основі лежить баладний мотив розлуки дівчини з коханим, який загинув. Зображення трагізму внутрішнього світу героя, ліризм і драматичний сюжет, наявність в оповіданні діалогів, казкових елементів дають підстави назвати оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач» баладним.

Тема. Зображення життя українського народу в часи, «як панувала на Україні у двійці Польща і Московщина. Московщина обладувала Україною сьогобочною» на прикладі родини Максима Гримача. (Російсько-польська війна 1654-1667 рр. закінчилася Андрусівським перемир'ям 1667 р., за яким Лівобережна Україна і Київ з прилеглими містечками і селами залишилися в складі Російської держави, а Правобережна Україна, крім Києва, відійшла під владу Польщі. Згадується у творі Збруч - річка на межі Тернопільської та Хмельницької областей України, яка розділяла в ті часи Східну і Західну Україну.)

Ідея.

Возвеличення почуття кохання (Катрі до Семена) та засудження соціальної нерівності. Обстоювання автором не спотвореного майновими розрахунками родинного щастя.

Проблематика:

- батьки і діти;
- кохання;
- соціальна нерівність;
- добро і зло;
- щастя людини.

Герої твору: батько Максим Гримач, старша дочка Катря, менша - Тетяна, козак Семен (коханий Катрі), козак, що приніс звістку про розбиті човни під час бурі.

Композиція.

Твір складається із п'яти частин. Важливу роль у побудові твору відіграють пейзажі (виступають як художній паралелізм). В оповіданні - багатство зорових та слухових образів.

Експозиція: «...се діялось,— давно колись, як панувала на Україні у двійці Польща і Московщина». Зображення розміреного життя сім'ї Максима Гримача.

Зав'язка: кохання Катрі до Семена, відмова всім багатим людям хорошого роду.

Розвиток дії: зустріч Катрі з козаком.

Кульмінація: Катря чинить самогубство (топить у Дніпрі), дізнавшись про смерть коханого.

Розв'язка: Страждання Максима Гримача через втрату старшої дочки («Зачинився старий Гримач, аж п'ять років не виходив за свої ворота»), заміжжя другої дочки.

Стислий переказ твору

I частина. Давно це діялось, коли панували в Україні Польща і Московщина. Застави між державами стояли негусто, тому люди часто перевозили Дніпром усякий крам, не сплачуючи мита.

Навпроти Черкас над Дніпром був хутір Максима Гримача. «Такий-то богатир! Ходив у жупанах, та в сап'янцях, та в атласах. І хороший був: повновидий, чорнобровий, чорновусий; а веселий, а жартівливий!» Люди його, любили, бо будь-кого з біди виручить. Був Максим удівець, мав двох дочок - дорослу Катрю та меншу Тетяну. Жили вони в батька у розкошах.

Опівночі пливають човни Дніпром та пристають до старої верби. Максим гостей і товар приймає, щоб ніхто й не знав.

II частина. Найчастіше припливав молодий козак Семен, «уродливий парубок, хисткий, як очеретина, смілий, як сокіл». Покохала його гордовита Катря, усім женихам відсіч дає, бо «серце не до них горнеться».

Максим сказав, що силувати не буде, але й за бурлаку не віддасть. Катря відповіла, що дождатиме такого. Розказала Семену. Парубок розрадив: дослужить він в пана останній третій рік, отримає волю, купить хутірець та й сватів пришле. Велів дождати весни: як зацвіте перша вишня - припливе вільним козаком.

III частина. Чекає Катря, у вікно поглядає. Ось і вишня зацвіла, а Семена нема. Яюсь підслухала Катря, як козак розказав Гримачу, що велика буря була на Дніпрі і всі човни порозбивала. Зблідла Катря й промовила, що тепер-то батько діждав собі вільного зятя.

IV частина. Сумує Катря, плете в саду віночок із квітів. Ніхто її не розважить: ні батько, ні сестра. Уночі пішла під вербу та й кинулась у річку «на самий глиб».

V частина. Уранці гомін, тривога. Шукають Катрю, але тільки вінок у річці знайшли.

«Зачинився старий Гримач, аж п'ять років не виходив за ворота. Одцурався й отамана, й здобичі». Тетяна піросла, вийшла заміж за гарного сотника. Сумно старому Максиму в хаті; гляне на річку - сльози котяться: «Загубив я твій вік молоденький!»